

A gabonakereskedelmi szektor kockázatai a 21. században Magyarországon

Ottó Csaba

Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola

csaba.otto.11@gmail.com

Absztrakt: Magyarországon a korábbi évek során a bruttó hazai nemzeti össztermék átlagosan 4%-át alkotta a Mezőgazdaság-halászat-erdészet ágazat kibocsátása. Az ágazaton belül a termelési volumene miatt kiemelkedő jelentőségű szektor a gabonaszektor. A kereskedelmi láncoknak le kell kezelniük a várható terméshozam bizonytalanságait, a lokális keresleti-kínálati viszonyok alakulását. A nemzetközi kereskedelem versenyében a kereskedelmi láncok az egyes országok terményfelesleg eladás vagy hiánypótlási szükségleteit hivatottak betölteni. Az ország agrárpolitikája ezen a területen az agrárium terményeinek nemzetközi versenyhelyzetét, a külkereskedelmi lehetőségek alakulását is alapjaiban határozza meg. Az egyes kereskedelmi szereplők nem minden esetben képesek a tevékenységből eredő gazdasági kockázatokat azonosítani majd azokat a megfelelő módon kezelni. Több hazai kereskedelmi cég csődjéről, megszűnéséről olvashattunk az elmúlt évek során - melyek korábban a piac meghatározó szereplői voltak – más esetekben a komplett kereskedelmi tevékenység szűnt meg, és a cégek más fő tevékenységet folytatnak tovább. Ezek az intő példák rávilágítanak arra a kérdésre, hogy milyen kockázatokat kell azonosítani a fenntartható működés érdekében, és ezeket a kockázatokat hogyan szükséges kezelni. A tanulmány megoldást mutat a kockázati összefüggések bemutatásával az azonosított kockázatok kezelésére, a különböző kereskedelmi döntések megfelelő támogatására.

Kulcsszavak: gabonapiac, kereskedelem, kockázatmenedzsment, fenntarthatóság.

1 Bevezető

A modern kori Magyarországon a GDP egy jelentős hányada a mezőgazdasági jellegű tevékenységhez kapcsolódó teljesítményekből származik. Az ország földrajzi és klimatikus adottságai alapján tökéletes helyszín a mezőgazdasági termelési tevékenységek végzése szempontjából, jelentős arányú a művelésre alkalmas terület az országon belül. Az agrárium termékeire kiterjedt kereskedelmi hálózat, feldolgozó ipar és logisztikai lánc épül. Az egyes termények többféle ipar input anyagaiként is használhatóak. Kukoricából például emberi fogyasztásra alkalmas étkezési alapanyagokat, állati takarmányozási termékeket, de akár bioetanol üzemanyagot is készíthetnek. A gabonafélék termelése és feldolgozása

több esetben is direkt módon kapcsolódik egymáshoz, vertikálisan integrált cégek, cégcsoportok révén. A cég egy divíziója termesztéssel foglalkozik, más divíziója a feldolgozással, megint más a feldolgozott termék továbbértékesítésével.

A mezőgazdaság makrogazdaságban elfoglalt pozíciójának elemzése során megállapítható, hogy a bruttó hazai össztermékből egy jelentős hányaddal veszi ki részét a „Mezőgazdaság – halászat – erdészet” szektor. A korábbi évek teljesítményét a következő táblázat foglalja össze.

Év	2009	2010	2011	2012	2013
Érték, folyó áron (millió Ft)	782,864	809,176	1,106,256	1,088,116	1,098,836
Részarány (%)	3.5	3.6	4.7	4.5	4.4

1. táblázat

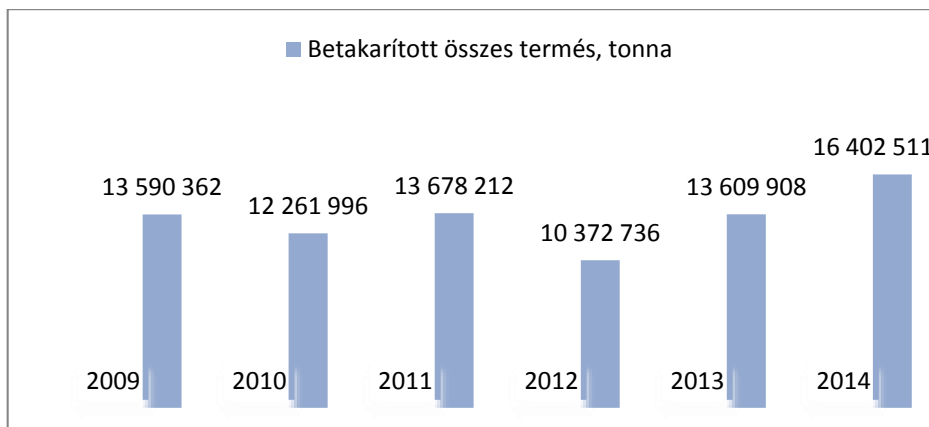
A Mezőgazdaság – erdészet - halászat bruttó hozzáadott értéke és aránya a hazai nemzetgazdaságon belül.

Saját szerkesztésű táblázat. Adatforrás: http://www.ksh.hu/nemzeti_szamlak_gdp

(letöltés időpontja: 2015.03.11.) [1]

A GDP részarány alakulása - különösen az agrárium termékei esetében, azon belül is a gabonatermékek esetében – többnyire két tényezőtől, az értékesítési volumentől és az értékesítési egységártól függ.

A gabonatermelés kibocsátása jellemzően éven belül nem egyenletes eloszlásban, hanem szezonálisan, a betakarítási időszakot követően jelenik meg a piacon. A betakarítási időszak pontos időpontját a csapadék, az időjárás kiszámíthatatlan mértékben befolyásolja, így emberi beavatkozásnak erre szinte nincs is ráhatása. A szezonális kiszámíthatatlansága mellett a hazai betakarított gabona termésmennyiség alakulása is évről évre jelentős eltérést mutat. A 2012-es 10,3 millió tonna és a 2014-es 16,4 millió tonna mennyiség között nagyságrendi különbség van. 2012 volt a legkisebb termésmennyiségű év, a következő években növekedés volt tapasztalható a mennyiségekben.

1. ábra

Gabonafélék termésmennyisége Magyarországon 2009-2014. Saját szerkesztésű ábra.

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn011b.html

(letöltés dátuma: 2015.03.10.) [2]

A Budapesti Árutőzsde historikus adatai alapján a kukorica tőzsdei jegyzésére 61995 Ft volt 2013. márciusban, majd ugyanez a termény 35 918 Ft-ot ért már csak tonnánként 2014. novemberében. A tőzsdei árak és a termésmennyiségek alakulása között fordított arányú kapcsolatot találunk erre a két évre, és jól látható, hogy a 2013. évi termények betakarításáig a 2012-es év gyengébb termése még 2013 első feléve során is magasabb szerződéses árakat indukált.

2013						
takarmány kukorica (corn)	márc	máj	júl	szept	nov	dec
	61 995	59 685	56 732	49 405	42 104	44 948
takarmány búza (feed wheat)	márc	máj	aug	szept	dec	
	67 510	66 348	44 044	43 744	47 916	
2014						
takarmány kukorica (corn)	márc	máj	júl	szept	nov	dec
	48 345	51 902	49 020	-	35 918	38 669
takarmány búza (feed wheat)	márc	máj	aug	szept	dec	
	53 720	52 200	43 251	41 814	45 000	

2. ábra

A Budapesti Értéktőzsde historikus takarmány kukorica és búza jegyzésairai

Forrás: http://bet.hu/topmenu/kereskedesi_adatok/stat_hist_letolt/gabona_atlagarak/gabona_atlagarak_hist.html?pagenum=3 (letöltés dátuma: 2015.03.12) [3]

A magas fokú szakmai specializálódás, a gabonafélék szezonális előállítás, a kereslet-kínálat időbeli eltolódása egy specializált kereskedelmi tevékenység szükségét, meglétét is indukálja. A termelés és feldolgozás közötti igények

kielégítésének összes kockázatát sok esetben egy kereskedelmi tevékenységet végző cég vállalja magára.

A keresleti oldal főképp élelmezési, takarmányozási és energia ipari felhasználásra alapul, de a keresletben részt szakít ki a törvénytelen módon bonyolított kereskedelem is, jelentős mennyiségeket ÁFA csalók és gazdasági bünszervezetek mozgattak meg és számláztak fiktív módon. Magyarországon az adóelkerülések nagyságrendjeiben az ÁFA meg nem fizetése és a jövedelemadó eltitkolás vezető helyen állnak, a gabonakereskedelmi szektoron belüli feltárt visszaélésekről rendszerint nagy sajtóvisszhangot kiváltó hírekből értesülünk. [4]

A hazai keresleti oldal résztvevőivel természetesen az export igények is versenyeznek. Ez a versenyt jellemzően gabonában szegény országok (például Közel-Kelet országai, Afrika egyes országai) beszerzési igényei generálják, így az ő igényeik is befolyásolhatják azt, hogy a hazai gabona ár alakulása milyen tendenciát mutat. Ez a speciális gazdasági és piaci környezet, illetve a gabonaszektor egyedi sajátosságai egyedi kockázatokat jelentenek, amelyeket célszerű külön-külön is feltárni, főbb jellemzőiket összefoglalni, és a kockázatok megfelelő menedzselésére megoldást adni.

2 Piaci kockázatok

A piaci kockázatok elemzése során az adott piac likviditását és a piaci árszintek alakulását, az árszint változásának hatásait vizsgáljuk.

Egy piac likviditása kapcsán azt elemezzük, hogy lehet-e az adott áruval az aktuálisan érvényes piaci áron kereskedni, illetve azt mekkora mennyiségben, milyen gyorsan és mennyire alacsony tranzakciós költségek mellett lehetséges megtenni. [5]

A mezőgazdasági termények egy komplex értékláncon keresztül jutnak el a földről a fogyasztókig, felhasználókig, olyankor többszörös átalakítási, illetve - földrajzi távolságokban is – jelentős mértékű, különféle logisztikai műveletek után. Az ország terményeire épülő értéklánc a világpiac egy szerves része, aminek több dimenzióját is az éppen aktuális globális keresleti-kínálati viszonyok határoznak meg, a világpiaci trendeket helyi hatások is döntően befolyásolják. Ilyen helyi hatások lehetnek az adott évi klíma, aminek következtében a terméshozamok változhatnak, a helyi feldolgozó ipar fejlettsége, vagy egyes országok saját piacbefolyásoló eszközei, melyek például egy adott terményre vonatkozó exporttilalom formájában jelennek meg. Ezek a helyi hatások jellemzően a kereslet-kínálati oldal különbözőségének kockázatát, azaz a kereskedelmi tevékenység adott országra vagy régióra vetített likviditási kockázatát határozzák meg, illetve annak szintjét befolyásolják. A nyersanyagokra – így a gabonafélékre is – általánosságban jellemző, hogy nagy mennyiségben a világ több pontján is rendelkezésre állnak,

bizonyos minőségi paraméterek alapján osztályba sorolhatók, és az adott osztályon belül egy-egy tétel helyettesíthető, pótolható, megvásárolható. A likviditás egy adott időpillanatra és földrajzi területre vagy piacra jellemző tulajdonság. A likviditási kockázat kezelése során a célpiac likviditását szükséges felmérni, megvizsgálni.

A mezőgazdasági termények világszintű termésmennyiségének 60 %-át a kukorica és a búza szolgáltatja, termésük alakulása létfontosságú az emberiség élelmezése szempontjából. Ezen termények árai több tőzsdei árjegyzésen is megtalálhatóak, mely árjegyzések a legtöbb kereskedelmi ügylet esetében referencia árként is szolgálnak. [6]

A világpiacon árai alakulása napjainkban már nem csak arról szól, hogy egy adott földrajzi helyen egy eladó és egy vevő egy pár zsák búza felett megpróbál az árban megállapodni. A tőzsdei árak jegyzéseit több komplex tényező is alakítja, melyeknek vannak tranzakciós és spekulációs céllal kereskedő szereplői is. A fizikai kereslet-kínálat tradicionális résztvevői köre – mint a termelők, kereskedők, végfelhasználók – így olyan árfolyásoló tényezővel is szembesültek, mint nyugdíjbiztosítók, vagy kockázati tőke alapok különböző irányú és mértékű tőzsdei pozíció felvételei. Ezek a résztvevők különféle prognózisok és vezetői döntések alapján jelentős mennyiségű tőzsdei árjegyzést végeznek, kizárólag spekulatív alapon.

3. ábra

A búza tőzsdei jegyzésárának változása a Chicago-i Árutőzsdén.

Forrás: <http://www.investing.com/commodities/us-wheat-advanced-chart> (letöltés dátuma:

2015.03.09.) [7]

Az Észak-Amerika referencia tőzsdéjének mondható Chicago-i Árutőzsdén jegyzett búza árának változása az elmúlt öt év során drámai mértékűnek mondható. Az egységenkénti 500 US \$ szintről lépcsőzetesen 800-900 US \$ szintre emelkedett, majd napjainkra visszaesett ismét 500 US \$ szintre. Ez a drasztikus mértékű ármozgás kiszámíthatatlanná teheti a gazdálkodást, de ugyanúgy a feldolgozó ipar lehetőségeit is.

Tegyük a fenti ábrára két képzeletbeli egyenest, két termelő önköltségi szintjét: egy egyenest 500-as, egyet a 800-as értékhez. Példánkban a piac esetenként kifizette a magasabb önköltségű termelő árát is, de jellemzően a magasabb önköltségű ár alatt mozgott a piac ára az évek során.

A tőzsdei jegyzésárak alakulása tehát nagyban befolyásolja a gabona szektor adott pillanatban történő árképzési lehetőségeit, így egyes szereplők bevételeit, más szereplők kiadásait, függetlenül azoknak működési költségeiktől vagy működési bevételeiktől. Ez a kockázat az **árzás kockázatként** azonosítható. A termelő és a vevője közötti tranzakcióban így akár olyan eset is előfordulhat, hogy a vevő olcsóbb áron jut bizonyos terményekhez, mint a termelői önköltség, mert a világpiaci ár alacsonyabb a termelési önköltségnél. Amennyiben a termelő egy ilyen időpillanatban értékesítési kényszer alatt van, könnyen előfordulhat, hogy a teljes termésmennyiségen bizonyos veszteséget realizál. Ugyanez azonban fordítva is igaz: amennyiben a világpiaci ár az előállítási költség duplája, vagy még annál is több, a termelő jelentős többlet profithoz jut úgy, hogy kvázi semmilyen módszertani lépést nem kellett megtennie a nyereségessége növelése szempontjából. A vevői (kereskedői, feldolgozó) oldalon az adott magasabb árszint a pénzügyi tervek átírását, a gazdálkodási tevékenység átalakítását, vagy akár megszüntetését is magával hozza. A piaci árazás szoros összefüggésben van a lokális kereslet-kínálattal és az egyes termékek más piacról történő helyettesítési lehetőségeivel.

Az árazás kockázatának egy szerves része az árfolyamkockázat is. A világpiacon a különböző gabonafélék ára más-más devizában megszabott ár, a hazai gabonaárak pedig forintban követik a termények árváltozásait. A forint és az idegen fizetőeszköz árfolyamkockázata így része lesz az árazás kockázatának. Ezeknek fedezésére azonban megfelelő devizapiaci fedezeti ügyletek köthetők, így szinte teljes mértékben – nullához közeli szintre – csökkenthető az árfolyamkockázat, egy devizaügyleti fedezeti opció tranzakciós költsége mellett.

3 A jogszabályi környezet változása

2004-ben Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz (továbbiakban EU), ezzel együtt belépett a Közös Agrárpolitikai Rendszerbe is. Az áruk – közöttük a gabonafélék – szabad áramlása átalakította a korábbi kereskedelmi struktúrákat és piaci viszonyokat. A kereskedelmi környezet változása mellett beléptünk az

Európai Unió agrártámogatási politikája által létrehozott intervenciós rendszerbe is. Az intervenciós rendszeren belül bizonyos gabonaféléket jelentős mennyiségben fel lehetett ajánlani intervenciós célokra – azaz el lehetett adni az EU számára – Magyarországon is, egy előre rögzített termény árért cserébe. Ez a jogi környezet nagyon kedvező helyzetbe hozta a hazai gazdálkodókat és kereskedőket, hiszen a tőzsdei piaci ár mellett létezett ugyanarra a termékre egy másik, államilag garantált ár is, mely évről évre teljesen átszabta az egyes kereskedelmi láncok struktúráját. Amelyik évben a gabona piaci ára magasabb volt az intervenciós árnál, az áru a piacon kelt el. Amikor alacsonyabb volt az ár az intervenciós árnál, szinte minden gazdálkodó az EU intézményeinek ajánlotta fel a készleteit.

A 2004-2005-ös gazdasági évben Magyarországon 981 felajánló jegyzett árut intervenciós célokra. Mennyiségileg rangsorolva az első négy felajánló 21 %-ot, a következő 155 felajánló több mint 55 %-ot, a maradék 822 felajánló 24 %-ot képviselt. Ebben az időszakban a termelők létszáma megközelítőleg 200 000 volt. Az arányokból kiindulva megállapítható, hogy javarészt nem a kistermelők foglalkoztak aktívan ezzel a lehetőséggel, hanem inkább kereskedő vállalatok lehettek a nagyobb felajánlók. [8]

Az EU program keretén belül beszolgáltatót tételeket a magyarországi termények esetében a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal készletezte mindaddig, amíg az EU központi elosztó rendszere nem rendelkezett a készletek sorsa felől. A készleteket tárolni is kellett, az állam viszont nem rendelkezett a nagyságrendnek megfelelő saját tárolókapacitásokkal. A tárolt tételekre jellemző volt, hogy sokszor hosszabb időszakon keresztül tárolást is igényeltek, így időnként évekre is kibérelt a Hivatal az intervenciós áruk tárolására különböző agrárlogisztikai létesítményeket és raktárakat. 2005 környékén a fenti hatások miatt nagy számban létesültek terménytároló ingatlanok Magyarországon magánerőből, mivel a normál kereskedelmi tevékenység mellett jelentős raktározási igények merültek fel az intervenciós gabona felvásárlások miatt is. Ez a jogszabályi környezet jelentős számú gabonaiipari és logisztikai beruházást indukált.

2010-re az EU az intervenciós rendszer problémái, visszásságai miatt teljes mértékben megszüntette ezt az intézményrendszert a gabona termények esetében. A jogszabályi környezet nagyon rövid időn belül megváltozott, a jelentős mértékű – intervenció által fűtött – beruházások okafogyottá váltak, a gabonakereskedelmi lánc szereplői közül sok vállalat befejezte a tevékenységét és megszűnt.

A gabonakereskedelmi jogszabályi környezet ezt követően 2010. évi CL. törvény bevezetésével módosult jelentősen. A jogszabály felmentést adott bizonyos feltételek teljesülése esetén a hazai termelőknek a termelői szerződéseik teljesítése alól, mindenfajta további jogkövetkezmény nélkül. Ez a jogszabály gyakorlatilag likvidálta Magyarországon a határidős kereskedelmet a piaci szereplők között. Azt a kockázatot, hogy megvásárolt valaki előre egy jelentős mennyiségű gabona tételt, és mindenfajta következmény nélkül semmissé válhat az adott vételi szerződése, a piaci szereplők nem vállalták. A hazai gabonakereskedelem gyakorlatilag egy

azonnali kereskedelmi rendszerré alakult, melyben a termelők nem tudták értékesíteni egy későbbi időpontra a még földeken lévő árujukat, viszont amikor minden áru megtermett, akkor a görögdinnyéhez hasonló dömpingárazási spirál alakult ki a rengeteg termény egy időpontbeli kínálata miatt.

A **jogszabályi környezet változásainak kockázata** sok piaci szereplőt a működési modell felülvizsgálatára, átszervezésére készítet, mely egyúttal a teljes piaci struktúrát átalakítja. Az egyes nemzeti agrárpolitikák olyan nagymértékben tudják a nemzetközi viszonyokat, a piaci versenyfeltételeket változtatni, hogy még az adott terület gazdasági mutatóinak elemzésével is óvatosan kell bánni. Az azonosított kockázat a jogszabályi környezet változási sebességével és a változások mértékével együtt arányosan növekszik. [9]

4 Pénzügyi tervezés

„Vajon lehetséges-e egy autót az autópályán úgy vezetni, hogy a vezető csak minden két percben vet egy-egy pillantást az előtte lévő autópályára? Egyébként a visszapillantó tükör alapján tájékozódik. Sok vállalatnál még ma is természetesnek tartják a vezetésnek ezt a módját.” [10]

A vállalat számára feltétlenül szükséges olyan stratégiai pénzügyi terv kialakítása, amely egyrészt a vállalkozás főbb fejlődési irányait meghatározza, másrészt a rövidtávú tervezésnek is megadja a kereteket.

A gabonakereskedelmi szektor vállalatainak működése során nagyon fontos a megfelelő pénzügyi tervezés, a tervben lévő kockázatok azonosítása. A gabona értéke és mennyisége miatt jellemzően jelentős tőkeigénnyel vagy forrásbevonással tartható fent a kereskedelmi folyamat, melynek pénzügyi tervezése, vagy félretervezése az egyes közreműködő felek egyes működési bizonytalanságait, finanszírozási képességeit, növekedési lehetőségeit alapvetően meghatározzák. A **pénzügyi tervezés kockázatai** magában foglalják a cash-flow helyzet alakulását, a forrásbevonások lehetőségeit és használatát, a kintlévőségek kezelését, a vállalatok likviditásának biztosítását. A vállalat likviditásának biztosítása a gabonakereskedelemben speciális megoldások is rendelkezésre állnak. Ilyenek lehetnek a termények fedezete mellett adott speciális hitelevek, közraktárjegyek, melyek segítségével a terményt birtokló, azzal kereskedő vállalkozás külső finanszírozáshoz juthat egy esetleges likviditáshiány esetén is egyéb eszköz bevonása vagy jelzálogosítása nélkül. [11]

5 A kereskedelmi pozíció mérete

Egy klasszikus kereskedelmi tevékenységű vállalt működése során elképzelhetőek olyan időszakok, amikor előre vásárol terményt, amikor előre értékesít, vagy olyan eset, amikor vásárlásait és értékesítéseit egy időpontban hajtja végre. Az első két esetben kereskedelmi pozíció felvételéről beszélünk. Ennek a pozíció felvételnek van bizonyos kockázata, mivel az előre vásárolt termény egy későbbi időpontban kerül csak értékesítésre, és a két eltérő időpont között – ahogy azt a 4. ábrán már láthattuk – jelentős mértékű árkülönbségek lehetnek. Az árkülönbség és az árutömeg szorzata adja ki az adott pozíció értékét. A fedezetlen **kereskedelmi pozíció mérete**, mértéke tisztán egy spekulatív jellegű kockázat. A pozíció zárása, vagy nyitása a méret függvényében akár lehetetlenné is válhat, ha megszűnik az áruknek a piaci likviditása. Ekkor a piacon az alkupozíció, az árazási lehetőségek beszűkülnek, és jellemzően jelentős veszteséggel zárhatóak csak az adott kereskedelmi pozíciók.

A kereskedelmi pozíció méretére vonatkozóan célszerű már előre lefektetett alapelvek mentén belső szabályozásokat, intézkedéseket hozni, mivel ezekkel a lépésekkel egy spekulatív kockázati kitettség kockázatai is mérsékelhetőek.

6 Partnerkockázat

A kereskedelem egyedi szerződéses ügyleti szintjén jellemzően két gazdasági társaság között jön létre kapcsolat. A kapcsolat létesítésének folyamata során figyelembe kell venni azokat az eseteket, amikor is az adott kereskedelmi partner teljesítése vagy részteljesítése kérdéses lehet, vagy lehetőség van hibás teljesítésre, illetve az adott partnerrel történő üzletkötésnek egyéb káros hatásai lehetnek a vállalkozásra nézve. Az ilyen jellegű kockázatokat együttesen **partnerkockázatnak** nevezzük.

A partnerkockázat felmérése során elsődleges feladat az adott partner adózási szempontok alapján történő vizsgálata. Az adózási szempontokból nem makulátlan partnerek ugyanis nemcsak a szerződés hibás teljesülésének kockázatát hordozzák magukban. Az adóhatóság büncselekmény ügyében történő nyomozati eljárásai során bármely gazdálkodó szervezet, amelyik kétesnek tűnő háttérű cégekkel áll vagy állt kapcsolatban, jelentős adatszolgáltatási kötelezettségre számíthat a nyomozati eljárás lefolytatása alatt. Amennyiben a partnercégnél a büncselekmény gyanúja beigazolódik, a cselekmény okán könnyen bajba sodródhat egy olyan vállalkozás is, amely rosszul mérte fel a partnerét, és kvázi beállt az adóelkerüléssel manipuláló szervezet vagy szervezatlánc tevékenységi sorába. A partnerek ilyen jellegű átvilágítása, megválogatása elemi érdeke minden becsületesen gazdálkodó szervezetnek. A vállalati kockázaton túl az ilyen jellegű kockázat a nemzetgazdaság egészére is hatással van, mivel ezeket az adóelkerülő tevékenységet sokszor

kiemelten nagy összegben követik el, amik a költségvetési bevételek hiányát okozva többrétű és negatív hatásstruktúrával járnak. [12]

A partner teljesítési kockázatainak csökkentésére célszerű olyan szabályozott jogi keretek között megkötni a szerződést, melyek garanciát nyújtanak egy esetleges nem teljesítés anyagi jellegű kárpótlására. A legjobban szabályozott és szinte teljes biztonságot adó kereskedési lehetőség ebből a szempontból az árutőzsdei kereskedelem. Az egyes árutőzsdék szabályzatai alapján előre definiálható az a hatás következménye mindkét félre tekintve, amelyet egy hibás teljesítés okoz. Pontosán definiált a jogi felelősség, a kártalanítás menete, illetve ha részteljesítés vagy más paritáson történő teljesítés történik, akkor annak a teljesítésnek az elszámolása.

Amennyiben a kereskedő fél nem tőzsdei keretek között kereskedik, mert az üzletvitel más kereteket igényel, akkor a kereskedő felek közötti szerződések jogi háttere és maga a megállapodás tartalma biztosíthat a feleknek bizonyos fokú garanciákat. Nemzetközi szerződéskötések során elterjedt jogi háttérként az ún. GAFTA¹ jogszabálygyűjtemény előírásait írhatják alá a felek kötelező érvényű szabálynak, amennyiben a szerződő felek tagjai a GAFTA szervezetnek. Ez a speciális, gabonakereskedelemben optimalizált jogi intézmény saját bírói testülettel is rendelkezik, mely vitás esetekben az angolszász jognak megfelelő jogi procedúra után – dokumentumok vizsgálata, vétkesség megállapítása, ítélet részletes indoklása az egyes GAFTA paragrafusok alapján – a szerződő felekre nézve kötelező érvényű ítéletet hoz. A partnerkockázat kezelése érdekében a megkötésre váró szerződés jogi háttérét érdemes tehát átgondolni.

Ha a jogi keretek nem teszik lehetővé egyéb intézményesített keretek alkalmazását - azaz például egy magyar kereskedő egy egyiptomival szerződik -, akkor a szállítási és fizetési biztosítékok beépítése marad az egyetlen módszer arra, hogy ne legyenek olyan nagy meglepetések, amikor a partner nem fizet ki valamilyen árut egy utólagosan kreált reklamáció miatt. Az ilyen esetekre független banki közreműködők bevonásával, különféle hitellel dokumentumformákat, úgynevezett Letter of Credit hitellevelet használnak. Az eladó szállítása előtt a vevő banki letétbe helyezi a vételárat. A bank átadja az eladónak hitelleveletet, ami garantálja, hogy a szállítási és bizonyos minőségügyi dokumentumok bemutatását követően a vételárat a bank folyósítja az eladónak. [13]

A legkockázatosabb esetben a vevő készpénzt utal előre, vagy az eladó nyitva szállít árut. Ilyen esetekben a nem megfelelő teljesítésre nincs semmilyen típusú fedezet, a kockázat az adott jogi környezetben a szerződés alapján a bíróságok ítélkezési gyakorlatán múlik.

---

¹ GAFTA mozaikszó, jelentése: Grain and Feed Trade Association, magyarul Gabona és Takarmány Kereskedelmi Szervezet. Weboldal címe: www.gafta.com

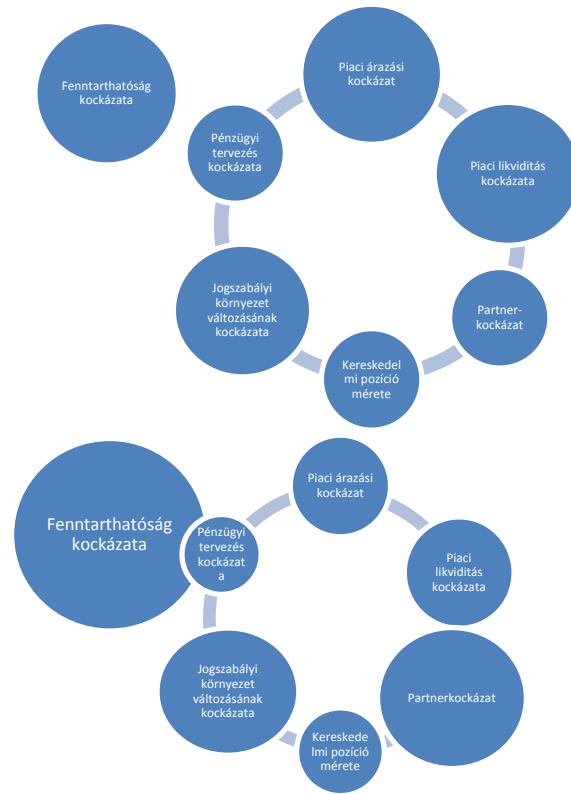
7 A kockázati diagramok

A kereskedelmi tevékenység döntéshozatali folyamatában jellemzően rövid időtávon születnek a stratégiai döntések is. Az egyes vállalatok méretének és felépítésének függvényében változhat a stratégiájuk menedzsmentje, azonban a piaci jelek, jelzések vizsgálata és figyelembe vétele mindenképp szükséges egy sikeres stratégia kialakításához. [14]

A stratégia alkotás során többek közt hasonló kérdéseket kell megválaszolni, mint hogy milyen időszakban kereskedjünk, melyik piacon kereskedjünk, illetve piaconként, országonként mekkora kereskedelmi pozíciót tartsunk. A döntési folyamat során segítséget ad a fent nevezett kockázatok számszerűsítése, rendszerbe foglalása és vizuális megjelenítése. A kockázati diagramok megoldást adnak a különböző piaci szegmensek átfogó kockázati elemzésére, a szempontrendszer figyelembe vételével ki lehet választani a cég kockázatvállalási politikájának megfelelő piacokat, ahol kereskedelmi ügyleteket lehetséges majd kötni.

A **kockázati diagramok** hozzájárulnak ahhoz, hogy a kereskedelmi vállalatok az üzletviteli tevékenységet fenntartható módon végezzék. A diagramok területei az azonosított kockázatok nagyságával megegyezők, az összesített kockázatok a fenntartható kereskedelem adott piacra definiált kockázatai lesznek. Az alábbi szemléltető ábrán két különféle piaci szegmens kockázati diagramjait láthatjuk példaként. Amennyiben az egyes kockázatok értékelése elkészül, úgy az összesítő diagramon leolvasható az adott időpontban a piaci szegmens kockázata. Az eszköz segítségével a döntéshozatal során arra a piacra célszerű nagyobb erőforrásokkal fókuszálni, ahol a fenntartható működés kockázata kisebb, vagy nagyságrenddel kisebb, mint egy másik célpiacé.

A kockázati diagramok segítségével megkaphatjuk a különböző piacok aggregált kereskedelmi kockázatát. Az összesített kockázati érték alatt a piacokon történő kereskedelem fenntarthatóságának kockázatát értjük. A fenntarthatóság kockázata egy egyes rész kockázatok értékeinek összege. Minél nagyobb a fenntarthatósági kockázat diagramkör területe, annál nagyobb az adott piacon végzett kereskedelmi tevékenység kockázata.

4. ábra

A gabonakereskedelem két minta piacra azonosított kockázatai. Saját szerkesztésű ábra.

A szemléltető ábrán látható, hogy a felső ábra fenntarthatósági kockázata jóval kisebb az alsó ábrán lévénél. Ebben az esetben célszerű a két lehetséges célpiac közül az első piacon kereskedelmi tevékenységet folytatni a jóval kisebb kockázati szint miatt.

A diagramok természetesen egy adott időszak vagy időpont leképzésére alkalmasak. Elképzelhető, hogy a kockázati faktorok akár rövid időn belül is változnak, emiatt a piaci jelek és információk értékelését követően egy változásra utaló jel esetében módosítani célszerű a kockázati értékeket, mert ezzel együtt az adott piac kereskedelmének fenntarthatósági értéke is módosul.

8 Összefoglaló

A gabonaszektorban az EU csatlakozást követően még több tízmilliárdos forgalmat bonyolító, nagy múltú vállalatok hazai túntek el, mentek csődbe szinte pillanatok alatt. A piaci viszonyok változása, átrendeződése napjainkban is tart.

Az átrendeződés fő oka többnyire a gabonafélék, mint nyersanyagok kereskedelmi mechanizmusaiiban jelen lévő kockázatok figyelmen kívül hagyása. A kereskedelmi kockázatok szem elől tévesztése és nem megfelelő menedzselési módszere az adott vállalat működését ellehetetleníti, legrosszabb esetben jelentős veszteségeket okoz és a vállalat csőd általi megszűnéséhez vezet.

A magyarországi gabonakereskedelmi szektor egy komplex piaci struktúra szereplőjeként jelentős eredményeket tudott és tud felmutatni, amennyiben a kereskedelmi tevékenység végzése során az egyes vállalatok a fenntartható működés megvalósítását tűzik a stratégiai zászlóik csúcsára. A fenntarthatóság permanens piackövetést, adaptív stratégiaalkotási folyamatokat, gyors reagálást és megfelelő felkészültséget kíván meg a közreműködő felektől.

A tanulmány javasolt kockázatkezelési rendszere egy egyszerű, de mégis hathatós eszközt ad a döntéshozók kezébe annak érdekében, hogy tevékenységüket megfelelő, elfogadott kockázati szint mellett tudják végezni. Emellett kiindulási pontként szolgálhat további, kockázati diagram használatán alapuló, kvantitatív módszerekkel megalapozott kutatásnak is. Különböző méretű és struktúrájú vállalatok kockázati megítéléseinek, döntéshozatalának vizsgálatával meghatározhatóak lesznek a hazai gabonakereskedelmi szektor egyes csoportjaira jellemző kockázatszintek.

Hivatkozott irodalom:

- [1] Központi Statisztikai Hivatal weboldal, http://www.ksh.hu/nemzeti_szamlak_gdp [2015.03.11.]
- [2] Központi Statisztikai Hivatal weboldal, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn011b.html [2015.03.10.]
- [3] Budapesti Értéktőzsde http://bet.hu/topmenu/kereskedesi_adatok/stat_hist_letolt/gabona_atlagarak/gabona_atlagarak_hist.html?pagenum=3 [2015.03.12]
- [4] Nagy I. Z. (2011): The Fight against Income Evasion in Hungary: ACTA POLYTECHNICA HUNGARICA 8.(2), Óbudai Egyetem, Budapest, 2011, 103-116. p.
- [5] Váradi K. (2012) – Likviditási kockázat a részvénypiacokon, Ph.D értekezés, Corvinus Egyetem Budapest, 2012., 3. p.

- [6] Statisztikai Tükör, 2014/132. szám, Központi Statisztikai Hivatal.
- [7] Investing.com weboldal, <http://www.investing.com/commodities/us-wheat-advanced-chart> [2015.03.09.]
- [8] Horváth Zs. (2007): A gabonapiaci kereslet változása, Statisztikai Szemle, 85. évfolyam. 1. szám, 57-71. p.
- [9] Jámbor A. (2008): A magyar gabonafélék versenyképessége a nemzetközi kereskedelemben. Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola - Agrár specializáció
- [10] Nagy I. Z. (2013): A sikeres vállalkozás pénzgazdálkodása és pénzügyi tervezése, Vállalkozásfejlesztés a XXI. században, pp. 7-34.
- [11] Nagy, I. Z. (2006): Spezielle Eintreibungstechniken zur Senkung der Außenstände, In: Kadocsa Gy. (szerk.), Book chapter, BMF, Budapest, 2006, 196-208. p.
- [12] Nagy I. Z. (2009): Die Gründe der Einkommenshinterziehung mit besonderer Rücksicht auf Ungarn. In: Kadocsa Gy. (szerk.), Book chapter, BMF, Budapest, 2009, 185-201. p.
- [13] Gulyásné Csekő K. (2009): A standby letter of credit, Doktori értekezés, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, 2009, 25. p.
- [14] Porter, M.E. (1998): Competitive Strategy, The Free Press, 1998, New York, 76-79.p.